

УДК: 37.015.3:001.89

О. Власова, д-р психол. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ В ІСТОРИЧНІЙ СПАДЩИНІ НАУКОВЦІВ УКРАЇНСЬКИХ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті представлено бачення автором актуальності та значення "перевідкриття" науково-психологічної спадщини професорів класичних університетів України періоду ХІХ–ХХ ст. Показано, що становлення методології сучасної вітчизняної психології розвитку як самостійної галузі психолого-педагогічного знання має глибоке науково-психологічне та філософське коріння в дослідженнях науковців найстаріших університетів України (Харківського, Київського та Одеського). Їх роботи стояли у витоків виникнення наукової психології та визнаних національних психологічних шкіл не лише України, а й всієї Російської імперії, частиною якої на той час була вся українська наука.

Ключові слова: національні психологічні школи, методологія, психологія розвитку, теоретична психологія, експериментальна психологія, комплексний метод, генетичний підхід.

Сучасна українська психологія вже багато років знаходиться у своєрідному рубіжному стані. Пояснення такого стану знаходимо у непростих процесах її ментальної сепарації від російської психології як "Старшого брата". Останній протягом багатьох років проводив спрямовану політику концентрації потенціалу земель та людських, зокрема і науково-психологічних, ресурсів Руського миру навколо московської метрополії, невід'ємною державно-політичною частиною якої тривалий час була Україна. Послідовно реалізуючи центроспрямовану кадрову політику, великоросійська, а потім і радянська наука, культура, політика та економіка "вбирала" та висмоктувала найкращі інтелектуальні, виробничі, творчі сили регіонів великої країни, створюючи для них у столичному центрі більш сприятливі професійні та фінансово-матеріальні умови праці та життя. З часом внаслідок дії процесів соціокультурної динаміки такі спеціалісти повертались на малу батьківщину, але вже в іншому статусі як російські науковці (виробничі, політичні, культурні) авторитети столичного ґатунку. Описана політика активно підтримувалась ідеологічними, виробничими, освітніми та науковими інституціями як агентами соціалізації громадян тоталітарної держави, задаючи описаний алгоритм руху людських і ментальних ресурсів як найбажанішу індивідуальну траєкторію успішної самореалізації особистості, перед якою у відповідний час поставала проблема кар'єрного самовизначення як життєвого вибору.

Марксистсько-ленінська ідеологія як єдина панівна в Радянському союзі та всеохоплююча світоглядно-методологічна позиція в організації дослідження історичного контексту та актуального стану становлення предмету і методології різних наукових дисциплін одночасно поляризувала в очах вітчизняних науковців світову гуманітарну спільноту. Її наукові представники, які поділяли марксистські погляди на проблематику наук про людину та суспільство, визнавалися як прийнятні та гідні інтересу до їх наукового доробку. Представленість усіх інших дослідників, зокрема вітчизняних, в радянській науковій думці була можлива лише в якості об'єктів нищівної критики їх теоретичних положень та практичних напрацювань. До речі, для студентства покоління автора читання такої літератури виступало чи не єдиною можливістю знайомства із концептуальними положеннями психоаналізу, поглядами ідеалістичних філософів та науковців (таких як А. Бергсон, М.О. Бердяєв, В.В. Зеньковський, Г.Г. Шпет та ін.). Змальована політична ситуація унеможливлювала продуктивний діалог українських дослідників як з широким науковим світом, закордонними співвітчизниками, так і з власним історичним минулим, персоналії якого за своєю світоглядною позицією суперечили або не демонстрували співпадання з домінуючою в країні "ідеологічною лінією партії". Остання в радянські часи тотально

визначала методологію наукового пошуку вченого та суспільно-політичну оцінку його здобутків.

За чверть століття, яке минуло з часів розпаду Радянського союзу та утворення на пострадянському просторі таких незалежних держав як Україна та Росія, світ переконався, що зміна назви держав не змінила суті державної та міжнародної політики Росії, яка і по сьогодні залишається імперською. А тому підстав сподіватись на зміну зі сторони російських психологів, філософів і педагогів ставлення до історії власної науки та її видатних персоналій не вбачається. Треба відверто визнати, що, у розумінні власної ідентичності як українська, так і російська науки все ще перебувають переважно у сценарному режимі відтворення раніше напрацьованих кліше та усталених радянських поглядів.

Натомість отримавши державну незалежність та нові більш широкі умови наукового розвитку, пов'язані з обраним курсом на інтеграцію у світовий науковий простір як його самодостатній суб'єкт, українська психологія має зобов'язання перед собою та своїм майбутнім здійснити самостійну побудову власної історично-методологічної основи науки на базі реконструкції існуючих оцінок та концептуальних напрацювань з урахуванням перспективи автономного та незалежного розвитку вітчизняної психологічної науки у глобалізованому сучасному світі. Така задача насамперед передбачає сепарацію українського науково-психологічного знання від існуючої сьогодні у багатьох українських статтях, монографіях та підручниках тенденції до некритичного розгляду та узагальнення історичних досягнень українських психологів з позиції логіки Старшого брата, яка насаджувалась та підтримувалась владою у радянські часи та створення спеціальної програми історико-психологічного дослідження, в межах якої необхідно переглянути і з нових позицій переосмислити науково-творчий доробок багатьох знаних та невинуватих забутих українських науковців, педагогів, державних діячів минулих далеких і зовсім недавніх часів, задля створення нового більш об'єктивного погляду на науково-історичні здобутки сучасної української науки.

Перші вагомі кроки на цьому шляху вже здійснили науковці та бібліотечні працівники Одеського національного університету імені Іллі Мечнікова, започаткувавши міждисциплінарний проект "Повернення імен". Робоча група проекту, до якої увійшли психологи, соціологи, історики, філософи та бібліотекари, за декілька років кропіткої науково-психологічної, архівної та бібліографічної роботи підготували та видали два наукових історико-психологічних видання, присвячених творчості видатних вітчизняних науковців-психологів, викладачів Одеського імператорського університету, які стояли у витоків дореволюційної російської психологічної думки та її науково-організаційних основ. Мова йде про монографічні дослідження професійної біографії М.Я. Грота та М.М. Ланге.

В радянській історії психології М.Я. Грот визначається як постать, яка є фундатором російської психологічної школи. Натомість починав цей талановитий вчений свою професійну діяльність у Ніжині. В Київському університеті Святого Володимира (1880 р.) захистив дисертацію "Психология чувствований в ее истории та главных основаниях". В межах її підготовки М.Я. Грот обґрунтував оригінальну концепцію психічного обороту як одиниці аналізу психічного, яка за своїм методологічним потенціалом на багато років випередила погляди його найпрогресивніших сучасників на механізми організації психічного життя людини, визначивши психічну діяльність складною динамічною системою. Слід також наголосити, що саме в цій роботі учений до числа основних психологічних понять вводить поняття "діяльність", яке за радянських часів існування вітчизняної психології стало базовою категорією для розробки психологічної теорії діяльності та побудованого на її основі діяльнісного підходу, який і по сьогодні залишається панівною конкретно-науковою методологією більшості як українських, так і російських психологічних досліджень.

В одеський період життя М.Я. Грот виношував ідеї створення першого на теренах Росії спеціального наукового журналу "Вопросы философии и психологии", який почав виходити у 1889 р. Протягом 10 років (до самої смерті у 1899 р.) він був незмінним головним редактором цього найавторитетнішого в Росії, а потім і в Радянському Союзі психологічного видання. Завдяки науково-організаційним зусиллям цієї непересічної людини на сторінках журналу неодноразово розгорталися змістовна полеміка науковців, представників різних науково-психологічних шкіл: Київської – Г.І. Челпанова, ставшого надалі головою Руської психологічної школи, Петербурзької – О.П. Нечаєва, Московської – проф. Россолімо, школи "об'єктивної психології" – В.П. Бехтерева, Одеської школи – М.М. Ланге та ін.

Творчість М.М. Ланге тісно пов'язана з інституалізацією у вітчизняній науці нової науково-психологічної методології психологічного дослідження (обсерваційного та експериментального методів), створенням в Одеському університеті першої на теренах України як частини тодішньої Росії психологічної лабораторії (1896 р.) та невтомною пропагандою новітніх науково-методологічних підходів до розуміння психічного та до організації психологічного дослідження. Істотно, що М.М. Ланге вважав психіку субстанцією, що розвивається, а способом її саморозвитку вбачав метод "спроб і помилок". В філогенетичному розвитку психіки він виділяв 4 стадії, співвідносячи їх з принциповими змінами, яких зазнає нервова система носія: стадію недиференційованої психіки, стадію диференційованих відчуттів і рухів інстинктивного типу, стадію індивідуального надбання досвіду та стадію розвитку психіки людини як соціокультурної істоти. На думку М.М. Ланге, соціокультурний світ акумульовано представлений у мові, а головний чинник психічного розвитку людини як істоти суспільної та історичної – це слово. Прикметним і надзвичайно сучасним є висновок цього дослідника про те, що психіка людини "на 99 % є продукт історії і суспільності".

Така діяльність вченого, який у своїх психологічних пошуках рухався у фарватері розвитку світової науки про людину, що на той час позначали роботи Ч. Дарвіна, концептуальні напрацювання його колег по університету – фізіологів І.І. Мечникова та І.М. Сеченова (останній, як відомо, заклад у вітчизняній психології ідеї генетичного підходу), вивела на межі XIX–XX ст. Одеську науково-психологічну школу на передові позиції науково-психологічного виробництва поруч із Петербурзькою, Московською та Київською школами.

Історико-психологічний аналіз показує, що не лише досвід Одеського університету, а й науково-психологічна спадщина інших класичних університетів України потребує подальшої кропіткої та послідовної дослідницької роботи. Мова йде насамперед про доробок викладачів-науковців Київського (заснований у 1834 р.) та Харківського (заснований у 1804 р.) університетів. Так, відомо, що викладачем Харківського університету Людвігом Якобом ще у 1812 р. був підготовлений перший на теренах Російської Імперії базовий психологічний підручник "Психология для гімназій". Книга складалася з трьох глав: "Про природу людини взагалі", "Розгляд душевних сил" та "Про різні стани різних людей". В ній всіляко підкреслювалась роль досвіду в пізнанні психіки людини, а більшість питань подавалась у трактуванні сучасних автору здобутків емпіричної психології, активним пропагандистом якої він був.

Професор Харківського університету О.О. Потебня відомий у світовій науці передусім як фундатор так званого психологічного напрямку вітчизняного мовознавства. Суть цього напрямку досліджень відображена у концепції взаємозв'язку мовного та національного питань розвитку суспільства. Ця проблематика знайшла відбиток у таких працях цього автора як "Думка і мова", "Мова і народність" та ін. В цих роботах О.О. Потебня виступає не лише як видатний дослідник народної поетичної творчості, фольклорних джерел, а й як систематизатор народних звичаїв, вірувань і обрядів, притаманних українському етносу. В ті часи панування позитивістських описових методів новаторство його теоретичних підходів до вивчення явищ мови і культури не завжди було зрозумілим сучасникам. Сьогодні ж, коли українська психолінгвістика як достатньо молода галузь психологічної науки стоїть перед викликом створення власної методологічної основи сучасних досліджень мови й мовлення людини як культурних інструментів її становлення та розвитку, науково-психологічний інтерес до спадщини цього ученого набуває нового особливого звучання.

Перспективність для осмислення сучасної методологічної картини розвитку вітчизняної науки діяльності "перевідкриття" наукової спадщини представників науково-психологічної школи Київського університету (І.О. Сикорський, Г.І. Челпанов, В.В. Зеньковський, О.М. Раєвський) продемонструємо на матеріалах огляду творчого доробку І.О. Сикорського та Г.І. Нечаєва у прикладанні до проблематики методів та організаційних форм досліджень психології розвитку, яка складає основний предмет наукового інтересу автора.

Надзвичайно продуктивна за науковою та організаційною активністю та неоднозначна за оцінками сучасників постать професора І.О. Сикорського – автора більше ніж 100 робіт з різних галузей психології, медицини, біології та педагогіки, який з 1885 р. пропрацював в Київському університеті святого Володимира більше 25 років, цікава передусім його методологічними напрацюваннями. Основним предметом досліджень цього лікаря науковця, психолога і педагога, добре відомого в наукових європейських кругах, де до революції регулярно видавались та перевидавались його роботи, були питання соціалізації і ненормативного розвитку дітей. У доповіді "Про дітей важких у виховному сенсі" (Женева, 1882) він показує, що відставання школярів у пізнавальному розвитку, а відповідно і в навчанні, має різні причини. Воно обумовлюється і порушеннями ЦНС, і розумовими та моральними порушеннями, що стають наслідками розумової втоми учнів. Для дослідження розумової втоми цей автор створив оригінальний методичний прийом, який дозволив І.О. Сикорському за відмінністю точності арифметичних обчислень

досліджуваних школярів на початку та в кінці навчального дня науково довести факт їх розумової втомлюваності. В учнів з переважанням емоційно-вольових порушень, яких І.О. Сикорський відносить до дітей з моральним недорозвиненням, він констатує аномалії почуттів і характеру, відсутність "гармонії душевних сил" і робить висновок про те, що дослідження морального недорозвинення та його виправлення має стати новою практичною задачею. Таким чином вчений по суті ставить питання про необхідність створення теорії та практики соціалізації і ресоціалізації таких дітей як спеціального напрямку досліджень педагогічної психології.

В основу створення науково-психологічної теорії виховання як розвитку дітей в умовах їх спрямованої соціалізації цей автор покладає комплексний метод дослідження. У роботі "Душа дитини" І.О. Сикорський чітко визначає значення дослідження проблем психології розвитку для різних областей наукового пізнання і передусім практики виховання та навчання. Комплексна за змістовним наповненням структура цієї праці цілком адекватно розкриває предмет психології розвитку у його сучасному розумінні. В ній представлені матеріали філогенетичного, антропологічного, онтогенетичного змісту та дослідження порівняльної і спеціальної психології, які розкривають різні аспекти розвитку психіки людини. На сторінках роботи автор здійснює глибокий та всебічний аналіз експериментальних даних та систематичних педагогічних спостережень над дітьми з позиції вікової фізіології, неврології, психології та педагогіки, вибудовуючи переконливу логіку змін їх свідомості та самосвідомості до настання шкільної зрілості. Чи не вперше в практиці науково-психологічного дослідження І.О. Сикорський реалізує метод порівняльного аналізу, співставляючи між собою особливості розвитку психіки людини і тварин, дітей різного віку та роботу психічних функцій дорослої людини. Для пояснення особливостей вікової динаміки він також широко використовує порівняння відомих на той час наукових фактів розвитку психіки в нормі та патології, наочно реалізуючи пізніше сформульовану Л.С. Виготським методологічну тезу про те, що патопсихологія розвитку людської психіки картиною своїх аномалій розкриває різноманітні особливості вікової динаміки нормативного розвитку в їх сталій представленості.

З позиції методологічної рефлексії науково-психологічної творчості І.О. Сикорського цікавою для сучасного бачення виступає не лише реалізована ним комплексність наукового апарату дослідження вікової динаміки психічних структур, а й системність бачення чинників, механізмів та технологій розвитку дитячої психіки як предмету такого дослідження. Резонно вважаючи, що більшість вад становлення характеру та інтелекту дітей мають витоками недоліки їх раннього виховання, учений в якості стратегічного педагогічного орієнтиру організації ранньої соціалізації дитини висував триєдине завдання гармонізації такого процесу. Предметно це передбачає: 1) гармонізацію розвитку душі й тіла дитини, яка росте (її психіки та організму), 2) узгоджений розвиток різних частин психічного життя (інтелекту, почуттів та волі), а також 3) поєднання різних боків виховного впливу (морального, інтелектуального, естетичного та фізичного). В аспекті психо-розвивального забезпечення цікавим втіленням комплексного підходу І.О. Сикорського є також методичні засоби (іграшки, наочно-методичні посібники), які цей дослідник пропонує для дітей різного віку, а також методичні рекомендації для вихователів по роботі з такими дітьми.

Інший представник когорти славетних професорів Київського університету Св. Володимира – талановитий

викладач, філософ і психолог – Г.І. Челпанов, цікавий насамперед як глибокий дослідник методології та організатор психологічної науки дореволюційної Росії. В київський період діяльності (1892–1907 рр.) він за прикладом свого педагога – М.Я. Грота, студентом якого був у Московському університеті, започаткував психологічний гурток, який невдовзі переростає у Психологічний семінаріум під його керівництвом. Відкриття останнього у 1897 р. обґрунтовувалось невинним зростанням практичного і теоретичного значення психології для педагогіки, юриспруденції та медицини. Цим неформальним об'єднанням студентів, в межах якого досліджувались проблеми емпіричної психології, етики, гносеології, студіювались новітні вчення про душу та інші питання, які йшли в контексті європейської філософсько-психологічної традиції, Г.І. Челпанов керував до від'їзду до Москви, передавши перед від'їздом у 1907 р. головування своєму кращому студенту, а потім і викладачу Київського університету В.В. Зеньковському.

Передова для тих часів форма організації науково-психологічної роботи, модель якої Г.І. Челпанов реалізував і в Московському університеті, ставши його професором, охоплювала філософсько-методологічну та експериментально-методичну проблематику дослідження людської психіки та вимагала від учасників семінару високого рівня філософської, психологічної і мовної компетентності. Результати ж досліджень учасників семінару регулярно знаходили відображення у звітних публікаціях про його роботу.

На організаційну модель психологічного семінару, необхідними складовими роботи якого виступали новітні експериментальне обладнання, змістовний бібліотечний фонд, широка проблематика і високий рівень філософсько-психологічної підготовленості учасників, обговорення теми в режимі "вільної дискусії" на основі спеціально підготовленої доповіді та виступів двох опонентів до неї, Г.І. Челпанов спирався і проєктуючи діяльність першої в Росії науково-дослідної установи – Психологічного інституту. Для оптимального планування закладу, який на час відкриття у 1914 р. став найбільшим у світі, він декілька років ретельно вивчав дотичний досвід наукових установ Європи та Америки. З метою ж публікації результатів досліджень співробітників інституту Г.І. Челпанов створив спеціальний психологічний журнал "Психологическое обозрение".

Найталановитіший учень і послідовник М.Я. Грота, якого дослідники історії розвитку психологічної науки заслужено вважають фундатором вітчизняної наукової школи, Г.І. Челпанов залишив по собі шерех відомих імен науковців, (психологів та філософів), які з гордістю визнавали себе його учнями. Лекції проф. Челпанова та дружні бесіди з ним з теплотою та вдячністю згадують студенти Київського університету М. Бердяєв та В.В. Зеньковський, Г.Г. Шпет і В.Ф. Асмус. Його московськими студентами були філософи О.Ф. Лосев та Л.І. Шестов. Зі стін психологічного інституту вийшли відомі радянські дослідники психології П.П. Блонський, Н.Ф. Добринин, Н.І. Жинкін, С.В. Кравков, П.А. Рудик, О.А. Смирнов, Б.М. Теплов, П.А. Шеварев, В.М. Екземпларський.

Універсальність пізнання, цілісність та глибина професійної позиції Г.І. Челпанова в розумінні методологічних засад психологічного дослідження, які він бачив як системну конструкцію філософсько-методологічних принципів, теоретичних ідей та емпіричних методів, і не лише експериментальних, виявляються надзвичайно актуальними для сучасного періоду розвою неklasичної та постнеklasичної методології вітчизняної психології.

В численних публікаціях та виступах на психолого-педагогічних і педагогічних з'їздах (1906–1914 рр.) він

послідовно застерігав проти непрофесіоналізму у використанні науково-психологічного інструментарію, спрощеного підходу до постановки психологічного діагнозу та прогнозу психічного розвитку дитини, обґрунтовував необхідність розведення предметів психології та педагогіки і недопустимість їх повної заміни експериментальною психологією і експериментальною педагогікою, відірваною від теоретичних основ. Наслідками абсолютизації значення окремих методів (експерименту, тестів, анкет) їх непідготовленого використання дослідник прозрівав концептуальне зубожіння радянської психолого-педагогічної науки і практики та її самодискредитацію. Незаангажовані та методологічно глибокі думки науковця виявились пророчими, а його доля трагічною в державі з тоталітарно-репресивною ідеологією, яка послідовно знищила спочатку його справу, позбавивши роботи у створеному ним Психологічному інституті та Московському університеті, а потім і його ім'я.

Погляди Г.І. Челпанова на роль наукової підготовки і методичної культури дослідника, співвідношення теорії і емпіричних методів у інструментарії його роботи, ідея значущості розробки фундаментальних психологічних проблем не тільки для теорії, а й для психологічної практики, виглядають сьогодні як ніколи актуальними. Вони потребують уважного та глибокого дослідження у прикладанні до сучасних проблем методології вітчизняної психологічної науки, розвиток якої як соціально-історичного явища дійсності, має циклічний характер. Так, сьогодні, як і століття тому, проглядається істотний

перекос проблематики вітчизняних досліджень в сторону практично-прикладного змісту на противагу фундаментальним дослідженням, запозиченнях зарубіжних процедур і технік дослідження без їх адекватного теоретико-методологічного розуміння.

Вбачається, що лише спеціальні зусилля з організації науково-дослідної діяльності в змозі забезпечити "наведення мостів" між історично різними, але змістовно несподівано близькими психологічними дискурсами вітчизняних науковців минулого та сучасності. Повернення ж в науковий простір науково-психологічної спадщини видатних викладачів класичних університетів країни та їх сучасників, її творче переосмислення – нагальне питання спадкоємності та розвитку української науки, її національних науково-психологічних шкіл на власній основі.

Список використаних джерел

1. Власова О.І. Методика викладання психології / О.І. Власова. – К. : Геопринт, 2011. – 370 с.
2. Напередодні апогею: одеські роки філософа і психолога – професора Миколи Яковича Грота (1883-1886) / В.І. Подшивалкіна, І.В. Голубович, М.О. Подрезова, В.М. Хмарський, О.Є. Музичко // Розвиток науки в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова ; Вип. : Психологія. Філософія. – Одеса : Одеський нац. ун-т, 2016. – 454 с.
3. Научное наследие Н.Н. Ланге в университетской библиотеке / В.И. Подшивалкина, Р.Н. Свищенко, Е.В. Полевщикова и др. // Развитие науки в Одесском (Новороссийском) университете ; вып. Психология. – Одесса : Астропринт, 2010. – 350 с.
4. Сеченов И.М. Кому и как разрабатывать психологию / И.М. Сеченов // Элементы мысли. – СПб. : Питер, 2001. Режим доступу: http://medbook.me/istoriya-meditsiny_751/prilozhenie24412.html

Надійшла до редколегії 27.02.17

Е. Власова, д-р психол. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПСИХОЛОГИИ РАЗВИТИЯ В ИСТОРИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ УЧЕНЫХ УКРАИНСКИХ КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

В статье представлено видение автором актуальности и значения "переоткрытых" научно-психологического наследия профессоров классических университетов Украины периода XIX–XX вв. Показано, что становление методологии современной отечественной психологии развития как самостоятельной отрасли психолого-педагогического знания имеет глубокие научно-психологическое и философское корни в исследованиях ученых старейших университетов Украины (Харьковского, Киевского и Одесского). Их работы стояли у истоков возникновения научной психологии и признанных национальных психологических школ не только Украины, но и всей Российской империи, частью которой в то время была вся украинская наука.

Ключевые слова: национальные психологические школы, методология, психология развития, теоретическая психология, экспериментальная психология, комплексный метод, генетический подход.

O. Vlasova, Dr.Sc., Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

METHODOLOGICAL ISSUES OF DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY IN PROFESSORS HISTORICAL HERITAGE OF TRADITIONAL UNIVERSITIES OF UKRAINE

In the article the author vision of the relevance and importance of "rediscovery" of scientific and psychological legacy of traditional universities professors Ukraine – period of the nineteenth century. It is shown that the formation of modern national methodology of psychology as an independent branch of psychological and pedagogical knowledge has profound scientific, psychological and philosophical roots in the research of scientists oldest universities in Ukraine (Kharkiv, Kyiv and Odessa). Their works were in the origins of scientific psychology and national psychology schools recognized not only in Ukraine, but Russian Empire, of which at that time was all Ukrainian science.

Keywords: national psychological school, methodology, developmental psychology, theoretical psychology, experimental psychology, complex method, genetic approach.

УДК: 159.9:572

Б. Головки, д-р філос. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Серед питань психологічної антропології в статті позначено внесок класиків антропології, наведено співвідношення між імперативами і потребами інтеграції у функціоналізмі Б. Малиновського. Визначено зміст класичної школи "Культура і особистість", започаткованої Р. Бенедикт. Проведено порівняння концепцій символізму К. Леві-Строса і когнітивної психології. Наведена таблиця Ф. Бокка шкіл і напрямів психологічної антропології.

Ключові слова: антропологія, психологічна антропологія, культура, особистість, символ.

Енциклопедія соціальної антропології А. Купера і Дж. Купер дає таке визначення антропології: "Антропологія – це наука про людину" [1, с. 27]. Існують суперечності

щодо вживання цього терміну, оскільки в Європі зазвичай вживається термін "фізична антропологія". В країнах Північної Америки даний термін розуміється як вчення